

OPEN MONUMENTENDAGEN

13 en 14 september 2003

Open Monumentendag

Elk jaar rond half september worden allerlei monumenten opengesteld die normaal voor het grote publiek gesloten zijn. Open Monumentendag wordt dit jaar voor de zeventiende keer georganiseerd. Eigenlijk is de term Open Monumentendag niet juist, er zijn sinds enige tijd immers jaarlijks twee Open Monumentendagen: de tweede zaterdag en zondag van september. De Open Monumentendag heeft ook elk jaar een ander thema. Dit jaar is het thema 'boerengebouwen', aansluitend bij het Jaar van de Boerderij. Het aantal boeren neemt al jaren af en daarmee dreigen ook de boerengebouwen, de karakteristieke bebouwing van het Nederlandse platteland, te verdwijnen.

Alle monumenten op de Open Monumentendagen zijn gratis te bezichtigen.

Doelgroep

Leerlingen in groep 7 en 8 van het basisonderwijs (10-12 jaar).

Vakken en kerndoelen

Aardrijkskunde

Domein B, ruimtelijke inrichting

- 3 De leerlingen kunnen de inrichtingselementen in hun eigen omgeving die te maken hebben met wonen, werken en verkeer waarnemen, beschrijven en verklaren.
- 7 De leerlingen begrijpen dat ontwikkelingen in Nederland veelal niet op zichzelf staan, maar zijn ingebed in een breder verband.

Geschiedenis

Domein D, historisch besef.

- 11 Leerlingen kunnen perioden en gebeurtenissen uit de geschiedenis op een tijdsbalk plaatsen en daarbij aanduidingen van tijd en tijdsindeling hanteren.

Kunstzinnige oriëntatie

Domein A, vormgeven

- 1 De leerlingen kunnen werkstukken maken.

Domein B, beschouwen

- 5 De leerlingen kunnen beeldende producten beschrijven en vergelijken.

Doelstellingen

- De leerling weet wat monumenten zijn
- De leerling heeft inzicht in de (veranderende) functies van gebouwen
- De leerling heeft enig inzicht in het bouwproces door de eeuwen heen en de technische en esthetische aspecten van gebouwen.

Bronnen

- *Boerenbouw*, Sietse van der Hoek, Stichting Open Monumentendag, Amsterdam, 2003
- <http://www.openmonumentendag.nl>
- <http://www.jaarvandeboerderij.nl>

Dank

Antoon Seelen, Erik Schothuis, SHBO, Stichting Oude Stad en Open Monumentendag hebben toestemming gegeven voor overname van illustraties.

W

werkbladen

Monumenten

Elk jaar in de maand september is er een Open Monumentendag. Op die dag kun je allerlei mooie en belangrijke oude gebouwen bezoeken waar je anders niet in mag. Sinds enkele jaren zijn er zelfs twee Monumentendagen, op de tweede zaterdag en zondag van september, dit jaar dus op 13 en 14 september.

Tijdens de Monumentendagen is er speciale aandacht voor 'boerengebouwen'. Dat komt omdat 2003 het *Jaar van de Boerderij* is. Je hebt nu dé kans om eens een kijkje te nemen in een boerderij, bollenschuur, hoeve, hofstede, schaapskooi, stalhouderij of stolp, om maar enkele typen boerengebouwen te noemen.

Wat is een monument eigenlijk? Dat staat in de wet: de Monumentenwet. Een monument is een gebouw of een ding (een schip bijvoorbeeld of een standbeeld) dat minstens 50 jaar oud is en bovendien bijzonder mooi of interessant is. De minister van Cultuur kan bepalen dat een monument zo bijzonder is dat het beschermd moet worden. Het wordt dan op een speciale lijst geplaatst: de Monumentenlijst. Het mag dan niet zomaar verbouwd worden. Laat staan gesloopt. Vroeger deden de mensen daar niet zo moeilijk over. Als een gebouw te klein was, dan werd er gewoon een stuk aangebouwd. Of hele kleine raampjes werden vervangen door grotere.

1. Op de foto hier-naast zie je het Waaggebouw, een bekend monument in Nijmegen. Waarvoor wordt het gebouw nu gebruikt?

2. Ken je in je eigen omgeving een gebouw dat nu voor iets heel anders gebruikt wordt dan eerst?

3. Ga in je eigen dorp of stad op zoek naar een monument. Dat herken je aan een plaatje op de muur waarop staat dat het gebouw een monument is, of je vraagt bij de publieksdienst van de gemeente naar monumenten in je omgeving.

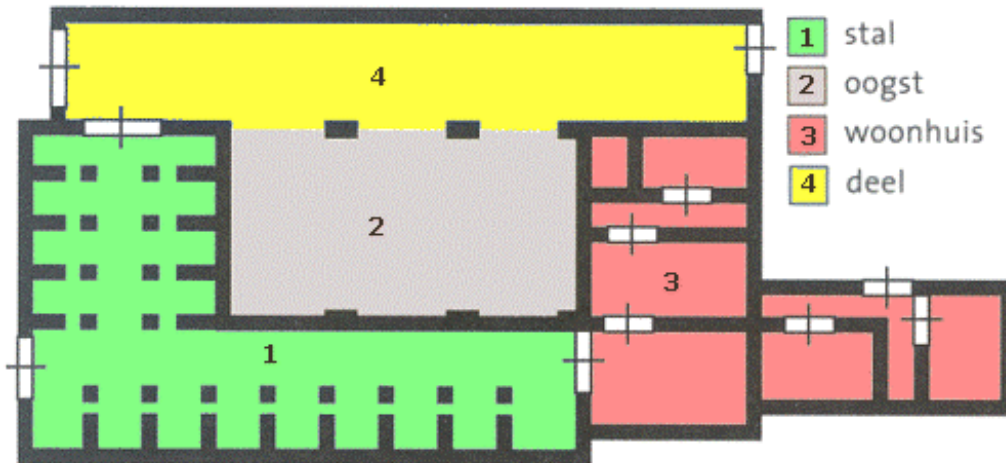
Zoek uit waarom dat gebouw zo uniek is dat het een monument geworden is, bijvoorbeeld door de bewoners of de gemeente ernaar te vragen. Ben je het ermee eens dat het gebouw een monument geworden is? Waarom?

Monumenten van het boerenleven

Dit jaar staan de Monumentendagen in het teken van *boerengebouwen*. Een ander woord daarvoor is *boerderijen*. Mensen beschouwen boerderijen vaak als mooi of schilderachtig om te zien. De Nederlandse boerderijen zijn uniek in de wereld. In het buitenland bestaat een boerderij meestal uit verschillende, losstaande gebouwen. In Nederland zijn de verschillende functies (wonen, werken, veestalling, opslag van de oogst) vaak in één gebouw verenigd. We hebben in Nederland vier verschillende typen, als je kijkt naar hoe de boerderij gebouwd is, hoe de ruimte gebruikt wordt en hoe het vee wordt gestald:

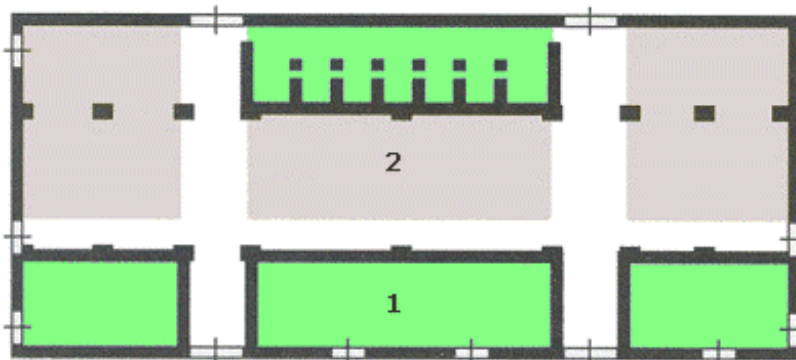
1. <i>Friese huisgroep</i>	Noord-Holland, Friesland en Groningen	kop-hals-rompboerderij
stolpboerderij
2. <i>Zeeuwse boerderij of Schuurgroep</i>	Zeeland	de schuur staat ver van het huis
3. <i>Zuidelijke huisgroep</i>	Zuid-Limburg	gesloten hoeve
4. <i>Hallenhuisgroep</i>	Rest van Nederland	hallenhuis

Friese huisgroep

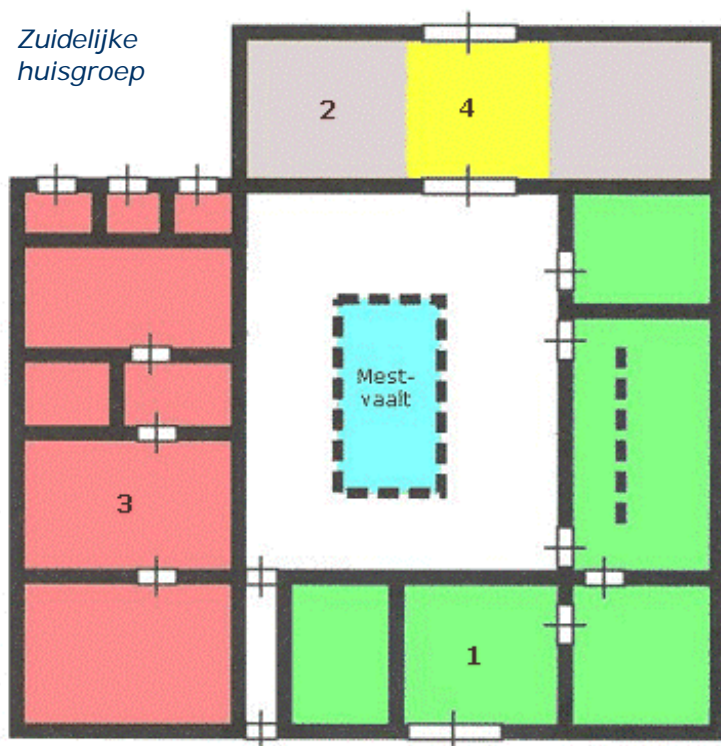
Bij de Friese huisgroep staat het vee twee aan twee tussen schotten, zoals je hierboven duidelijk kunt zien. De werkruimte, ook wel deel genoemd, bevindt zich in een aparte zijvleugel. De oogst wordt in het midden vanaf de grond opgeslagen tot onder het dak.

Zeeuwse boerderij of Schuurgroep

Bij de Zeeuwse boerderij staat de schuur los van het woonhuis (die is hiernaast dan ook niet ingetekend). In de schuur bevindt zich aan de ene lange kant de stal met aan de buitenkant een mestvaalt. Aan de andere lange kant zijn er grote hoge deuren, met daarin weer een klein personen-deurtje.

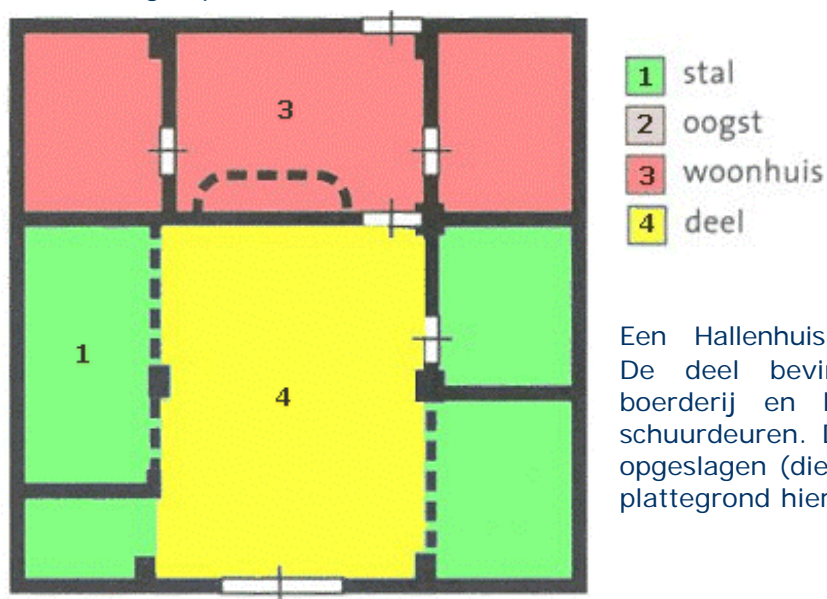
Zuidelijke huisgroep

Een boerderij van de Zuidelijke huisgroep heeft de vorm van een carré met een poort als enige toegang. De boerderijen hebben hoge muren en een open binnenplaats met een mestvaalt.

Boerderijen van de Zuidelijke huisgroep hebben geen laag aflopende daken en lijken daardoor het minst op een 'typische Nederlandse boerderij'. Ze lijken meer op de boerderijen die je in Duitsland en België ziet.

Hallenhuisgroep

- 1 stal
- 2 oogst
- 3 woonhuis
- 4 deel

Een Hallenhuishuisboerderij is rechthoekig. De deel bevindt zich achter in de boerderij en heeft grote openslaande schuurdeuren. De oogst wordt op zolder opgeslagen (die zie je dan ook niet op de plattegrond hiernaast).

1. We gaan de boer op. Zoek –eventueel in overleg met de leerkracht of je ouders- een boerderij in de omgeving op. Vraag aan de boer of je met de plattegronden in de hand naar zijn boerderij mag kijken. Het gaat er niet om of de boerderij exact hetzelfde is als op je plattegrond (dat is waarschijnlijk niet het geval). Het gaat erom of je aan de vier functies (wonen, werken (= de deel), veestalling en opslag van de oogst) het type boerderij kunt bepalen.
2. Maak van de boerderij die je bezoekt een eigen plattegrond met daarin de vier functies ingekleurd.

*Kop-hals-romp-boerderij
Noordelijke huisgroep*

Zeeuwse schuur

*Limburgs vakwerk
Zuidelijke huisgroep*

Twee voorbeelden van een hallenhuysboerderij

Foto's op deze pagina: © SHBO

3. Schrijf op welke boerderij je het mooiste vindt en waarom.

Nederland = platteland = boerenleven

De eerste mensen leven als jagers en verzamelaars. De mannen jagen in het bos op kleine wilde dieren. Bij speciale gelegenheden proberen ze een groot dier te vangen. Ook vangen ze vissen in de rivieren en meren.

De vrouwen en de kinderen verzamelen voedsel uit het bos: vruchten, wortels, eetbare planten, noten, paddestoelen.

De eerste mensen leven in kleine groepjes. Ze wonen in eenvoudige hutten en ze hebben weinig bezittingen. Als er in een gebied te weinig voedsel is, trekken ze verder.

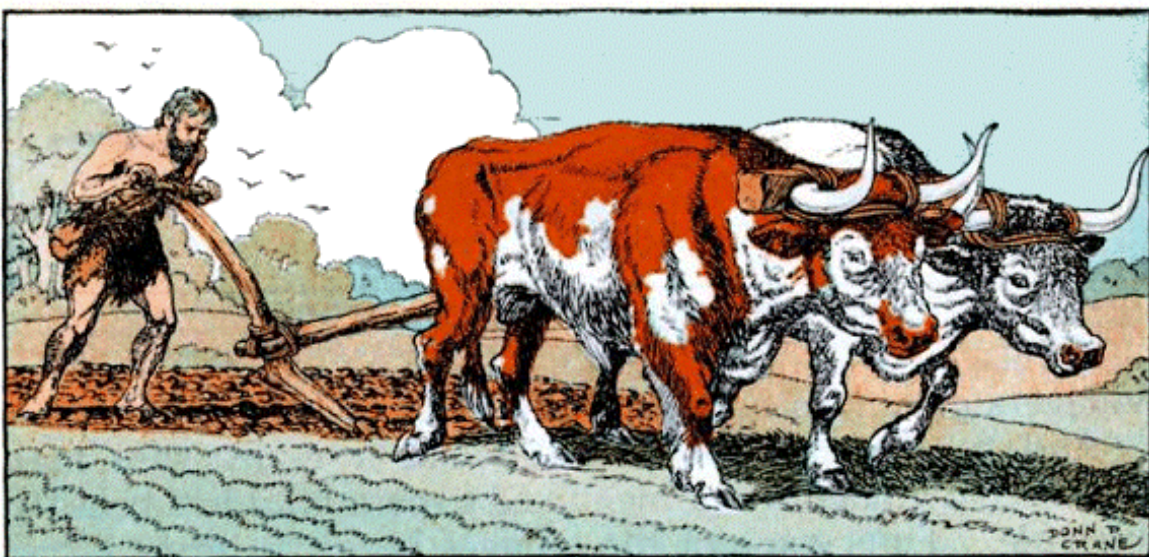
Later komt de mens erachter dat je zelf ook planten kunt kweken. Als je bijvoorbeeld in het voorjaar graankorrels zaait, kun je enkele maanden later een grote hoeveelheid graankorrels oogsten.

Ook ontdekt de mens dat je bepaalde dieren makkelijk tam kunt maken. Bijvoorbeeld wilde geiten en schapen. Als je zorgt dat ze gras te eten hebben en niet weglopen, heb je altijd vlees bij de hand. Ook leveren de dieren wol en melk. Net als in de vrije natuur krijgen de dieren jongen.

Door deze ontdekkingen in landbouw en veeteelt kunnen de mensen langere tijd op dezelfde plaats blijven wonen. Ze hoeven niet meer rond te trekken, op zoek naar voedsel. Zo is het beroep 'boer' ontstaan.

De eerste boeren in Nederland leven meer dan 7000 jaar geleden in de buurt van het plaatsje Swifterband in Zuid-Limburg. Deze boeren leven nog van de jacht, maar ze hebben ook al runderen en eten graan.

In die tijd wonen er waarschijnlijk niet meer dan zo'n duizend mensen in het gebied dat nu Nederland heet. Na de introductie van de landbouw stijgt het aantal mensen in 1500 jaar tijd van duizend naar tienduizend. Landbouw brengt op hetzelfde gebied meer op dan de jacht en er kunnen meer monden gevoed worden dan voorheen.

De mensen gaan in huizen wonen. Deze staan nog verspreid in het landschap. Als de landbouw in de loop der eeuwen verbetert, wordt de opbrengst groter. Er kunnen dan veel meer mensen gevoed worden dan alleen de familie van de boer. Er ontstaan andere beroepen dan boer, zoals bijvoorbeeld smeden die de landbouwwerktuigen maken. Er wordt ook handel in landbouwproducten gedreven tussen verschillende streken. Eerst is dat alleen ruilhandel, later gebruikt men geld.

De niet-boeren gaan dicht bij elkaar wonen om zo beter van elkaars diensten gebruik te kunnen maken. Zo ontstaan de eerste steden. Vanwege hun omvang zouden wij ze eerder dorpen noemen.

De Romeinen kennen rond het begin van onze jaartelling (het jaar 0 dus) wel al een stad met meer dan een miljoen mensen: Rome. Maar in 'Nederland' (dat toen nog niet als staat bestaat) zijn er nog geen steden. De oudste stad van Nederland wordt rond 15 v. Chr. gesticht: Nijmegen. De stad heet dan nog 'Oppidum Batavorum' en er wonen enkele honderden mensen. In het jaar 105 krijgt het stadje, dat inmiddels Ulpia Noviomagus Batavorum heet, stadsrechten van de Romeinse keizer Marcus Ulpus Traianus. Er wonen dan 5.000 mensen. De groei van steden stagneert lange tijd. Nijmegen heeft in de 18^e eeuw, zo'n 1650 jaar nadat het stadsrechten krijgt, nog steeds niet meer dan 10.000 inwoners. Pas na de Industriële Revolutie in de 19^e eeuw stijgt het aantal inwoners in de steden snel. Zo groeit Nijmegen van 10.000 inwoners in 1750 naar 158.000 inwoners nu.

Wie voor de Middeleeuwen naar Nederland kijkt, ziet dat het dagelijks leven zich vooral op het platteland afspeelt. Het boerenleven bepaalt de aanblik van Nederland. Ook als de eerste steden ontstaan, blijven veel mensen boer. In de steden vind je tussen de woonhuizen nog veel boerderijen. Pas na de Industriële Revolutie verandert dat beeld. Als de eerste fabrieken ontstaan, komt er een strikte scheiding tussen stad en platteland, tussen werken in een fabriek of kantoor en werken op een boerderij.

1. "Als de landbouw in de loop der eeuwen verbetert, wordt de opbrengst groter. Er kunnen dan veel meer mensen gevoed worden dan alleen de familie van de boer. Er ontstaan andere beroepen dan boer, zoals bijvoorbeeld smeden die de landbouwwerktuigen maken", hebben we hierboven geschreven. Kun je nog meer beroepsgroepen bedenken dan smid die de boer behulpzaam kunnen zijn?
2. "Het boerenleven bepaalt de aanblik van Nederland", schrijven we hierboven. Leg uit hoe dat zit.

De boer verdwijnt en daarmee ook de boerderij

De Industriële Revolutie brengt een mechanisatie van de landbouw met zich mee. Het boeren gaat tegenwoordig met een groot aantal machines: de tractor met hulpstukken voor ploegen, eggen, zaaien, bemesten en hooi schudden, de pootmachine, de dorsmachine, de rooimachine, de oogstmachine en de melkmachine voor het melken van het vee.

Dankzij al die machines worden de boerenbedrijven veel groter. Nederland produceert zoveel voedsel, dat het een van de belangrijkste exportlanden van landbouwproducten ter wereld wordt.

Dat lichten we toe aan de hand van de geschiedenis van de familie Glas uit Oost-Groningen. Reinder Glas verbouwt in 1890 koren op een oppervlakte van 41 hectare. Het zaaien en oogsten is nog allemaal handwerk. Hij heeft in de zomer 10 man personeel in dienst, in de winter 2 à 3. Reinder verkoopt zijn producten vooral in de omgeving.

Zijn zoon Jan verbouwt er met zijn arbeiders behalve tarwe en gerst, ook suikerbieten, erwten, bonen, karwijzaad, blauwmaanzaad en spinaziezaad. Hij verkoopt zijn producten aan de fabriek.

Jans zoon Reinder (die naar zijn opa is genoemd) volgt in 1954 zijn vader op. Hij heeft een tractor die zeven paarden en drie arbeiders vervangt. Aanvankelijk heeft hij nog één arbeider in dienst, later doet hij het helemaal in zijn eentje. Reinder zet zijn producten via de fabriek in de hele wereld af.

Reinders zoon heet weer Jan (ook naar zijn opa). Die heeft geen zin meer in boeren.

De Nederlandse landbouw doet het heel erg goed: de melkopbrengst, de oogst van landbouwgewassen en het aantal koeien, varkens en kippen groeit tot 1985. Daarna komt er de klad in. Er is overproductie ontstaan, een teveel van alles. Er is een melkplas, een boterberg en vlees wordt in grote pakhuizen ingevroren omdat men het aan de straatstenen niet meer kwijt kan.

En er is vooral teveel mest. Vroeger strooiden de boeren de mest uit over het land, maar er is zoveel mest dat het land het niet meer kan opnemen. Mest is opeens een milieuprobleem dat nu nog steeds niet goed is opgelost. Daarbij komt het boeren in een kwaad daglicht te staan.

Het uitrijden van mest op een aardappelveld

Boeren in getallen

- Rond 1950 heeft bijna 70% van het oppervlakte van Nederland een agrarisch gebruik, nu is dat rond de 55%
- Van het agrarisch land is ruwweg de helft in gebruik als grasland voor met name melkkoeien, op de andere helft worden gewassen geteeld (akker- en tuinbouw)
- In de afgelopen 50 jaar vervijfvoudigt de opbrengst van vlees, zuivel en landbouwgewassen
- In die 50 jaar neemt het aantal arbeidskrachten in de landbouw en veeteelt met 50% af, tot 270.000 mensen nu
- In 1950 zijn er 410.000 boerenbedrijven, nu zijn dat er een kleine 93.000
- Per dag stoppen 13 boeren ermee

Een boerderij in Dronten. Hier is duidelijk te zien hoe het boerenleven de omgeving bepaalt. De boerderij is omringd door weilanden (rechts), korenvelden (boven) en velden met andere gewassen (onder). Foto: © SHBO

De boer als natuurbeheerder, campingbeheerder, palingkweker of kanoverhuurder

Twee onderzoekers van de universiteit van Wageningen hebben onlangs onderzoek gedaan naar de boerenstand. Zij schatten dat in de komende tien jaar zeventig-duizend van de negentigduizend boeren zullen stoppen met hun bedrijf.

De 33-jarige Anne Zorgdrager is melkveehouder met 25 koeien op Terschelling. Hij schat dat van de 18 boeren op het eiland nu er over tien jaar er nog maar een stuk of acht over zijn. "Die zullen een stuk grootschaliger moeten werken. En er zal ook nog wel een kleinere boer bij zijn. Hopelijk ben ik dat."

Veel boeren stappen over op het houden van meer exotische dieren (waarbij ze met minder regeltjes te maken hebben), zoals het kweken van paling of het houden van struisvogels.

Andere boeren ontplooiën nevenactiviteiten. Anne Zorgdrager doet aan ponyverhuur en heeft een klein fotopersbureau. Weer andere boeren beheren voor een natuurorganisatie een natuurgebied of landgoed, laten mensen op hun erf kamperen, verhuren kano's of fietsen, verkopen streekproducten of werken parttime op een fabriek of kantoor. En als ze merken dat ze met die nevenactiviteiten meer verdienen dan met het boer zijn, stoppen ze vaak als boer.

En de boerderijen? De schuur wordt winterstalling voor caravans of omgebouwd tot een tennishal of werkplaats voor een timmerbedrijfje. Of er komen 'stadse mensen' die werken in de stad en wonen in hun 'boerderijtje' en die voor de rest niet zo veel met het plattelandsleven op hebben.

Veel boerengebouwen verliezen hun functie, ze dreigen te worden verbouwd of zelfs gesloopt. In 2003, het Jaar van de Boerderij, vragen allerlei organisaties aandacht voor het behoud van boerderijen. Wij doen daaraan mee met deze lesbrieven.

Zo hoort het dus niet!

*Een voormalige boerderij in Borsele is nu in gebruik als raadszaal
Foto's: © SHBO*

1. Er stoppen gemiddeld 13 boeren per dag. Reken uit wanneer de laatste boer van Nederland zijn boerderij opdoekt, als het in het huidige tempo doorgaat.
2. Schrijf een brief aan de toekomst. Leg je kleinkind dat in 2053 geboren zal worden uit wat een boer ook al weer was.

Bouwen

De manier waarop huizen en boerderijen gebouwd worden, is in de loop van de eeuwen nogal veranderd. In het begin van onze jaartelling maakten mensen van takken en bladeren een afdak. De muren werden gemaakt van gevlochten takken waartussen leem (klei) werd gesmeerd. Mensen en vee leefden in dezelfde ruimte. In de Middeleeuwen werden huizen van hout gemaakt. Alleen kerken en kastelen waren van steen. Je kon op die manier meer dan één verdieping maken en meer dan één vertrek. Toen de mensen rijker werden, gingen ze stenen huizen bouwen. Dat was ook veel veiliger. Tegenwoordig worden gebouwen vaak van beton en staal gemaakt.

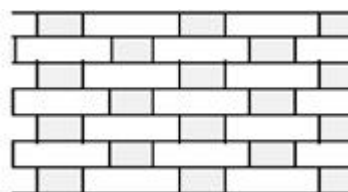
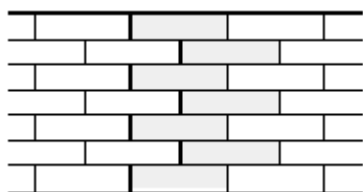

Drie soorten stenen: links een kloostermop, in het midden een Ijsselsteen of lilliputtertje, rechts een moderne baksteen

In veel landen werden gebouwen van natuursteen gemaakt, stenen die uit de bergen worden gehakt. Omdat er in Nederland geen bergen zijn, vind je hier maar heel weinig gebouwen waarin natuursteen is gebruikt. Die stenen moesten immers per schip hierheen gehaald worden en dat is erg duur. Daarom was de uitvinding van de baksteen een uitkomst. Rond het jaar 1200 ontdekte men dat gebakken klei een prima bouw materiaal was. In de Romeinse tijd was dat ook al bekend, maar die kennis was verloren gegaan.

Tegenwoordig worden bakstenen helemaal automatisch gebakken. Klei wordt in een vorm geperst en daarna in een oven volautomatisch tot een steen gebakken. Alle stenen zijn precies even groot. In de Middeleeuwen werden stenen met de hand in een bepaalde vorm gekneed. Ze waren niet allemaal precies even groot en onregelmatig van vorm. De meest gebruikte steensoort uit die tijd heet kloostermop. Ze heten zo omdat ze vooral in kloosters werden gebakken. Ze waren ook veel groter dan stenen van nu. De stenen die nu het meest gebruikt worden heten 'waalstenen'. Ze zijn 21 centimeter lang, 10 centimeter breed en 5 centimeter hoog.

Om muren steviger te maken worden stenen als het ware op elkaar gelijmd. Dat gebeurt niet met de lijm die je thuis of op school gebruikt om iets aan elkaar te lijmen. In de Middeleeuwen gebruikte men daarvoor kalk. Later ging men metsel-specie gebruiken: een mengsel van zand en cement dat met water gemengd wordt.

Twee verschillende manieren om stenen te stapelen

- Als je goed naar een gemetselde muur kijkt dan zie je dat de stenen niet willekeurig op elkaar gestapeld zijn. Er zit een bepaald patroon in. Waarom denk je dat dat zo is?
- Weet je ook hoe zo'n manier van stapelen genoemd wordt?
- Op de tekening hierboven zie je twee manieren van stapelen. Als je legostenen bij de hand hebt, bedenk dan zelf nog een derde manier om stenen te stapelen. Je kunt het ook op een tekening laten zien.
- Hoe worden de naden tussen gemetselde stenen genoemd?

Restaureren

Misschien heb je wel eens gehoord van het spreekwoord: de ouderdom komt met gebreken. Het betekent dat als je ouder wordt het lichaam langzaam aftakelt. Je spieren worden stijver, je krijgt rimpels. Je huid wordt ruwer, wonden laten littekens achter. Knieën en andere gewrichten worden stijver of gaan zelfs kraken.

Dat geldt ook voor gebouwen. Die blijven ook niet eeuwig goed. Ze hebben te lijden van weer en wind en moeten regelmatig onderhouden worden. Hout moet geregeld geschilderd worden om het tegen vocht te beschermen. Kapotte dakpannen moeten vervangen worden, kapotte muren moeten hersteld worden. Dat noemt men restaureren: zoveel mogelijk in de oorspronkelijke toestand terugbrengen, zodat het er weer een tijdje tegen kan. Maar het moet wel een beetje in stijl gebeuren. Een oude boerderij herstellen met strakke nieuwe stenen is geen gezicht.

Op de foto hierboven zie je middeleeuws metselwerk. Erg stevig ziet het er niet uit. Er is niet altijd 'in verband' gemetseld. Toch staat deze muur er al een paar honderd jaar. Veel nieuwere gebouwen houden het niet zo lang vol.

*Voorbeeld van een geslaagde restauratie van een boerderij in Olst
Foto: © SHBO*

- Als je tegenwoordig een huis wilt bouwen of restaureren dan komt daar heel wat bij kijken. Je moet een bouwvergunning aanvragen. Je hebt allerlei bouwmaterialen nodig en mensen die het huis bouwen of restaureren. Noem tenminste vijf verschillende soorten materialen die je nodig hebt om een huis te bouwen en waar ze voor nodig zijn. Welke beroepen komen er allemaal aan te pas om een compleet huis te bouwen?
- Ook een standbeeld kan tot monument verklaard worden. Kijk goed naar de twee standbeelden op de foto's hieronder. Wat valt je op? Boetseer van klei zelf een standbeeld van iemand die je heel erg bewondert.

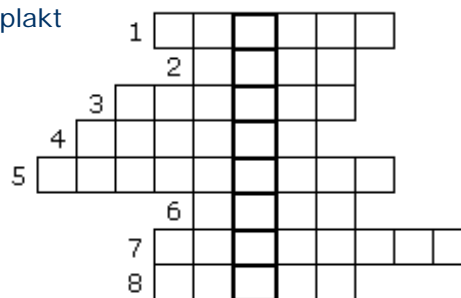

Foto: Stichting Oude Stad

- Vul de puzzel in. Als je het goed gedaan hebt lees je op de dik omrande kolom van boven naar beneden een woord.

- lijm waarmee stenen op elkaar worden geplakt
- een van de oudste beroepen ter wereld
- hiermee bouw je huizen
- staat bij het Zeeuwse type los van het woonhuis
- maand waarin elk jaar de Open Monumentendagen vallen
- werkruimte in een boerderij
- het kweken van gewassen
- modern bouw materiaal

H

Handleiding

Monumenten

Op het eerste werkblad kijken we naar de definitie van een monument en het thema van de Open Monumentendag van 2003.

1. Er is nu een café-restaurant in gevestigd.
2. -
3. -

Monumenten van het boerenleven

In dit onderdeel kijken we naar monumenten van het boerenleven: de boerderijen die in verschillende typen te verdelen zijn.

1. Wellicht kun u van deze opdracht een gezamenlijke fietsexcursie maken naar een boerderij in de omgeving.
2. -
3. -

Nederland = platteland = boerenleven

Lange tijd bestond Nederland voornamelijk uit platteland, waar het boerenleven bepaalde hoe de omgeving was ingericht. Nog steeds heeft meer dan de helft van de Nederlandse grond een agrarische functie.

1. Bijvoorbeeld: slager (die het vlees van de koeien slacht), bakker (die het graan bakt), leerbewerker (die de huiden van de dieren verwerkt), timmerman (die net als de smid gereedschappen voor de boer maakt), handelaar (die de landbouwproducten voor de boer verkoopt).
2. Het grootste deel van de grond in Nederland heeft een agrarische functie. Dat is dan ook aan het landschap te zien: weidevelden en akkers.

De boer verdwijnt en daarmee de boerderij

We kijken naar de gevolgen van het verdwijnen van boeren en boerderijen voor het landschap.

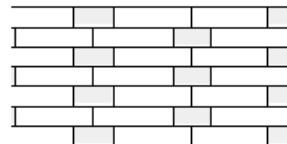
1. Er stoppen gemiddeld 13 boeren per dag. Dat is 4745 per jaar. In dit tempo zal het boerenbestand van 93.000 in 20 jaar tot nul gereduceerd zijn.
2. Wellicht kunt u de meest originele verhalen in de schoolkrant laten opnemen?

Bouwen

Monumenten ontstaan niet vanzelf. Ze moeten eerst gebouwd worden. In de loop der eeuwen zijn er verschillende manieren geweest.

1. Als je stenen recht boven elkaar stapelt krijg je heel snel scheurvorming en valt de boel uit elkaar.
2. Je moet altijd 'in verband' stapelen voor meer stevigheid.
3. Hiernaast staat een voorbeeld van een ander stapelverband.
4. De naden tussen gemetselde stenen worden voegen genoemd.

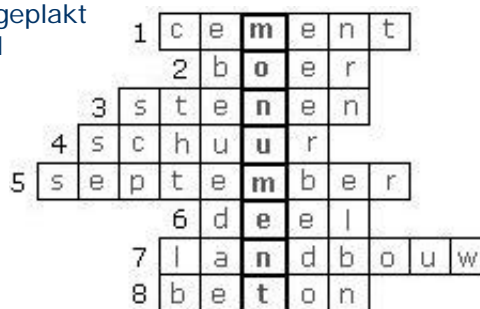

Restaureren

Monumenten staan niet voor de eeuwigheid. Om ze voor het nageslacht te bewaren, moeten ze na verloop van tijd gerestaureerd worden.

1. Zand, cement, stenen, balken, planken, latten, deuren, deur- en raamposten, glas, dakpannen, betonijzer, dakspanten, dakbeschot, bitumen (bij een plat dak), dakgoten, regenpijpen, water-, gas- en elektriciteitsleidingen, kranen, tegels, verf, behang.
2. Architect, aannemer, metselaar, timmerman, steigerbouwer, stukadoor, loodgieter, tegelzetter, dakdekker, schilder, behanger, eventueel een rietdekker.
3. Links staat een echt standbeeld van koning Willem II, versierd met twee levende duiven. Rechts staat een zogenaamd levend standbeeld.
4. Het gezochte woord is 'monument'
 1. lijm waarmee stenen op elkaar worden geplakt
 2. een van de oudste beroepen ter wereld
 3. hiermee bouw je huizen
 4. staat bij het Zeeuwse type los van het woonhuis
 5. maand waarin elk jaar de Open Monumentendagen vallen
 6. werkruimte in een boerderij
 7. het kweken van gewassen
 8. modern bouw materiaal

Links

<http://www.openmonumentendag.nl/>
Website van de Stichting Open Monumentendag

<http://www.monumentenweb.nl>
Informatiepunt voor iedereen die interesse heeft of werkzaam is in monumentenzorg

<http://www.heemschut.nl/>
De vereniging Bond Heemschut zet zich in voor het behoud van cultuurmonumenten

<http://www.monumentenzorg.nl/>
Rijksdienst voor de Monumentenzorg

<http://www.jaarvandeboerderij.nl>
2003 Jaar van de Boerderij